

ტომას სტერნზ ელიოტი – თანამედროვე განათლება და კლასიკური ფილოლოგია[1] « არილი

ინგლისურიდან თარგმნა მალხაზ ხარბედიამ

განათლებასთან დაკავშირებულ კითხვებს ხშირად ისე განიხილავენ, თითქოს მათ არანაირი კავშირი არ ჰქონდეთ სოციალურ სისტემასთან, არადა, სწორედ მის ფარგლებში და მისი გულისთვის არსებობს განათლება. ამაშია ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო მიზეზი იმისა, რომ განათლებასთან დაკავშირებულ კითხვებზე

პასუხები არ გვაკმაყოფილებს ხოლმე. მხოლოდ კონკრეტული სოციალური სისტემის წიაღში იძენს განათლების სისტემა თავის საზრისს. თუკი დღეს განათლება უფრო გაუარესებული გვეჩვენება, უფრო და უფრო ქაოტური და უაზრო, ეს, პირველ რიგში, იმიტომ ხდება, რომ ჩვენ არ გაგვაჩნია მყარი და დამაკმაყოფილებელი სოციალური წყობა, და კიდევ იმიტომ, რომ გაურკვეველი და იმავდროულად განსხვავებული მოსაზრებები გვაქვს სასურველი საზოგადოების ბუნებასა და ხასიათზე. განათლება ისეთი საკითხია, რომელიც შეუძლებელია განიხილო სიცარიელეში, ვაკუუმში: რადგან ჩვენი კითხვები სხვა კითხვებს წამოწევენ წინ – სოციალურს, ეკონომიკურს, ფინანსურს, პოლიტიკურს. და შედეგი ის გახლავთ, რომ ამით ზემოჩამოთვლილზე უფრო საფუძვლიან პრობლემებს მივადგებით: იმისთვის, რომ ვიცოდეთ, თუ რას ვითხოვთ განათლებისგან, უნდა ვიცოდეთ ზოგადად, რა გვინდა. განათლების ჩვენი თეორია ჩვენი ცხოვრების ფილოსოფიისგან უნდა გამომდინარეობდეს. საბოლოო ჯამში ეს ყველაფერი რელიგიურ პრობლემად იქცევა.

ზოგს შეუძლია განათლების *კრიზისზეც* ისაუბროს. ყველა ქვეყანას, ყველა ცივილიზაციას თავისი კერძო პრობლემები აქვს, ისევე, როგორც ყოველ მშობელს აქვს თავისი განსაკუთრებული პრობლემები; თუმცა მთელი ცივილიზებული სამყაროსთვის, და არაცივილიზებულისთვისაც, რადგან იგი ცივილიზებულისგან იღებს მაგალითს, არსებობს ერთი საერთო, ზოგადი პრობლემა, რომელიც ერთნაირად მწვავეა იაპონიაშიც, ჩინეთსა და ინდოეთშიც, ისევე როგორც დიდ ბრიტანეთში, ევროპასა და ამერიკაში. განათლების პროგრესი (გავრცელებას არ ვგულისხმობ) რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ერთი მხრივ აცდენას წარმოადგენდა, მეორე მხრივ კი ბიძგს. ამის გამო მან ადვილად განიცადა *წარმატების* იდეის ზეგავლენა. თითოეული ინდივიდი მეტ განათლებას ესწრაფვის არა როგორც სიბრძნის დაუფლების საშუალებას, არამედ – როგორც წარმატების, წინსვლის წყაროს; ერს სურს მეტი განათლება, რათა სხვა ერებზე უკეთესი გახდეს, კლასს კი იმისთვის სურს განათლება, რომ სხვა კლასზე ძლიერი იყოს, ან, ყოველ შემთხვევაში არ ჩამორჩეს მაინც. ამიტომაც ასოცირდება განათლება ერთი მხრივ ტექნიკურ პროდუქტიულობასთან, მეორე მხრივ კი სოციალურ წინსვლასთან. განათლება ისეთ რაღაცად იქცა, რაზეც ყველას აქვს „უფლება“, მათი უნარების მიუხედავად; და როცა ყველა იღებს მას – ამ დროისთვის განათლება რა თქმა უნდა უკვე გაზავებული და გაყალბებულია – ბუნებრივად ვხვდებით, რომ განათლება აღარაა წარმატების მიღწევის უტყუარი საშუალება და მეორე შეცდომას ვუშვებთ: ესაა „განათლება მოცალეობისთვის“, თანაც „მოცალეობის“ ცნების გადახედვისა და ხელახლა გააზრების გარეშე. როგორც კი ეს დახვეწილი სნობური მოტივი ქრება, ქრება განათლების წყურვილიც; თუკი განათლება აღარ იქნება მეტი ფულისა და სხვებზე მეტი

ძალაუფლების მოპოვების წინაპირობა, თუკი ვერ დაგვიმკვიდრებს უკეთეს სოციალურ მდგომარეობას, ან, ბოლოს და ბოლოს, მუდმივი და რესპექტაბელური სამსახურის გარანტი ვერ იქნება, ცოტა ვინმე თუ გაირთულებს ცხოვრებას განათლების მიღებით. რადგან, როგორადაც არ უნდა გააუარესო და დაბლა დაწიო განათლების დონე, იგი მაინც დიდ შრომასთან იქნება დაკავშირებული. ადამიანთა უმრავლესობას კი არ აქვს მოცალეობით, უქმობით ტკბობის შესაძლებლობა – მოცალეობა კი ნიშნავს ანაზღაურებადი საქმიანობის უქონლობას *მივუმატოთ* შემოსავალი და ღირსეული სოციალური სტატუსი – გარდა ყველაზე უბრალო სიამოვნებებისა, როგორიცაა ბურთის გაგორება ხელით, ფეხით ან სხვადასხვა სახის მექანიზმებითა და ხელსაწყოებით; ბანქოს თამაში; ძაღლების, ცხენებისა თუ ადამიანების თვალყურის დევნება, როდესაც ისინი ერთმანეთს სისწრაფეში ან სხვა რაიმე უნარებში ეჯიბრებიან. თუკი გაუნათლებელი (ცარიელი გონების მქონე) ადამიანი გათავისუფლდება ფინანსური საზრუნავისგან და ვიწრო შეზღუდულობისგან, დაიწყებს გოლფ-კლუბებსა და საცეკვაო დარბაზებში სიარულს და ა.შ. ისიც დატკბება მოცალეობით და არანაკლები სიამოვნებით შეავსებს თავისუფალ დროს, ვიდრე განათლებული ადამიანი.

ადამიანთა უმრავლესობას არ ესმის რას ნიშნავს განათლება და ეს პირველ რიგში სკოლაში სწავლების დროის გახანგრძლივების თემაზე გამართულ საჯარო დისკუსიებში იჩენს ხოლმე თავს. უმნიშვნელო და მოჩვენებითი იდეის თავიდან მოსაშორებლად, თითქოს დამამთავრებელი კლასების ასაკის ზრდა უმუშევრობას ამცირებს – ეს კი იმის აღიარებას ნიშნავს, რომ სხვა პრობლემას ვერ ართმევენ თავს – ადამიანთა უმრავლესობას (ამ პრობლემის განხილვაში მონაწილეობა ძალზე ბევრს სურს) უყალიბდება აზრი, რომ რაც უფრო მეტია განათლება – უფრო ზუსტად, მეტია სწავლის წლები – მით მეტი სარგებელია, „თუკი ერს აქვს ამის საშუალება“. არადა, ერს ექნებოდა ამის საშუალება, სწავლის გახანგრძლივება მართლა ასეთი სასარგებლო რომ იყოს. მაგრამ არავინ აქცევს ყურადღებას, თუ რა არის ეს განათლება, რომელიც ზედმეტი არავისთვისაა; და ყოველთვის კარგია თუ არა საზოგადოება, სადაც მეტი განათლება კარგს ნიშნავს. თუკი მაგალითად, „ერს“, ან ამ ერის წარმომადგენელ ადამიანებს ცოტა ფული აქვთ, ჩვენი მხრიდან უკეთესი ხომ არ იქნებოდა დაწყებითი განათლება ისეთ დონეზე აგვეყვანა, რომ ვერანაირმა ფულმა ვერ შეძლოს მისი გაუმჯობესება მანამ, სანამ უფრო ამბიციურ და მიზანმიმართულ პროგრამას არ ვცდით (ვისაც რამდენიმე კვირა მაინც უსწავლებია პატარებისთვის, იცის, რომ მოსწავლეების რაოდენობა (კლასის მოცულობა) დიდ გავლენას ახდენს სწავლების ხარისხზე. თხუთმეტი იდეალური ციფრია; ოცი – მაქსიმუმია; ოცდაათთან გაცილებით ნაკლებს მოახერხებთ; ოცდაათზე მეტი ბავშვი თუა კლასში, მასწავლებელი

პირველ რიგში წესრიგის დაცვაზე ფიქრობს და ნიჭიერი, ჭკვიანი ბავშვები კი ამის გამო სხვა დანარჩენებით მიჩანჩალებენ)?!

პირველი, რაც ნებისმიერ წარმოსახვით დიქტატორს შეიძლებოდა გაეკეთებინა ქვეყნის განათლების სფეროში, ესაა დაწყებით განათლებაზე ზრუნვა, რომელიც იმდენად კარგი უნდა იყოს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია; შემდეგ იგი უკვე იმაზე იფიქრებდა, რომ არავის მიეღო *ჭარბი განათლება* და ამ მიზნით თუნდაც სამჯერ შეამცირებდა „უმაღლესი განათლების“ მიღების ამჟამინდელ მსურველთა რაოდენობას (დიქტატორს განათლების სფეროშიც კი არ ვისურვებდი, თუმცა ხანდახან გამოდგება ჰიპოთეტური დიქტატორის სახე საილუსტრაციოდ), რადგან უნივერსიტეტებში მდგომარეობის გაუარესების ერთ-ერთი პოტენციური მიზეზი უფრო დაბალ დონეზე მდგომარეობის გაუარესებაა. უნივერსიტეტები იძულებული არიან თავიანთი შესაძლებლობის ფარგლებში ასწავლონ მათ, ვისაც ყოველწლიურად იღებენ როგორც მასალას: დღესდღეობით ისინი მხოლოდ *ინგლისურს* ასწავლიან ინგლისში. ამერიკული უნივერსიტეტები, ჯერ კიდევ ჩარლზ უილიამ ელიოტისა და მისი თანამედროვე „პედაგოგების“ დროიდან მოყოლებული, რაოდენობისთვის გიჟურ ბრძოლაში იყვნენ ჩართულნი და ცდილობდნენ, რაც შეიძლება დიდი მასშტაბებისთვის მიეღწიათ: გაცილებით ადვილია მცირე უნივერსიტეტი დიდ უნივერსიტეტად გადააქციო, ვიდრე უზომოდ გაზრდილის რაოდენობა შეამცირო. და მას შემდეგ, რაც ელიოტმა ასწავლა ამერიკას, რომ უნივერსიტეტი მაქსიმალურად დიდი უნდა ყოფილიყო (და მე მინახავს უნივერსიტეტი, რომელიც ამაყობდა, რომ ერთ წელს 18 000 სტუდენტი მიიღეს, მიუხედავად იმისა, რომ მათში საღამოს განყოფილებაც იგულისხმებოდა), ამერიკა ძალიან გამდიდრდა, ასპარეზზე გამოიყვანა ბევრი მილიონერი და უკვე შემდეგი თაობა უნივერსიტეტების აღმშენებლობის კიდევ უფრო გიჟურ პროგრამაში ჩაება და ისინი ძალზე მოკლე ვადებში ამთავრებდნენ აუარება შთამბეჭდავ და გრანდიოზულ, თუმცა კი ხანდახან ნაჩქარევად ნაშენებ და უხარისხო ნაგებობას, საერთო საცხოვრებლებს და ეკლესიებსაც კი. და როცა ამდენი ფული დახარჯეთ აგებასა და აღჭურვაში, როცა მამაკაცების ამხელა შტატი არსებობს (თუმცა ყოველთვის კარგად ანაზღაურებადი არა), რომელთა უმრავლესობაც დაქორწინებულია და რამდენიმე შვილიც ჰყავთ, როცა ასპირანტურებიდან უფრო და უფრო მეტ მამაკაცს უშვებთ, შესაბამისი განათლებით და ისინი მზად არიან, სხვა უნივერსიტეტებში ასწავლონ და შესაძლოა ასევე აპირებენ დაქორწინებასა და შვილების ყოლას; როცა მთელი თქვენი უმაღლესი განათლების ეროვნული სისტემა მორგებულია ექსპანსიის ეპოქაზე და ქვეყანაზე, რომელიც ცდილობს უსასრულოდ გაზარდოს მოსახლეობის რიცხვი, გამდიდრდეს და კიდევ ააშენოს უნივერსიტეტები, ყველაფერ ამის შემდეგ შენ ხვდები, თუ რა ძნელია

უკანდახევა.

ის, რაც ამერიკაში ხდება, არც ბრიტანეთისთვისაა უცხო, როგორც ჰგონიათ ხოლმე. რადგან, ზემოთაც ვთქვი, განათლების კრიზისი არა ერთ, არამედ ყველა ქვეყანაში უნდა ვაღიაროთ – კრიზისი, რომელსაც თავისი საერთო ნიშან-თვისებები აქვს ყველგან. ის, რაც ამერიკის უნივერსიტეტებში ხდება, ინგლისის პროვინციულ უნივერსიტეტებშიც შეიძლება მოხდეს. და ის, რაც ხდება პროვინციულ უნივერსიტეტებში, გავლენას ახდენს ოქსფორდზე და კემბრიჯზე. ჩვენ უკვე შევაბიჯეთ დიდი სოციალური ცვლილებების ეპოქაში. ამის საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს; თუმცა ვფიქრობ, თუკი ვაღიარებთ, რომ სოციალურ ცვლილებებს აუცილებლად მოსდევს ცვლილებები განათლების სისტემაში და თუკი შეიცვლება ჩვენი წარმოდგენები იმის შესახებ, თუ *კი* უნდა მიიღოს განათლება და *როგორ*, და უფრო რომ გავართულოთ, *რატომ* ვიღებთ განათლებას, მაშინ ჩვენთვის უკეთესი ხომ არ იქნებოდა განათლებისთვის გონივრული მიმართულება მიგვეცა, ნაცვლად იმისა, რომ საკუთარ თავზე მიგვენდო იგი.

სწორედ ამ ცვალებადი ფართო ფონის საპირწონედ, რომელიც ძალზე მნიშვნელოვანია ჩემ მიერ დახატული სურათისთვის, ვაპირებ დავსვა საკითხი თანამედროვე განათლებაში კლასიკური ფილოლოგიის ადგილის შესახებ. ჩვენ სამ ტენდენციას გამოვარჩევთ განათლებაში, ისევე, როგორც პოლიტიკაში: *ლიბერალურს*, *რადიკალურს* და ტენდენციას, რომელსაც მე, – შესაძლოა იმიტომ, რომ იგი ჩემია – *ორთოდოქსულს* დავარქმევდი. როცა განათლებაში არსებული ტენდენციების განსაზღვრისთვის ამ ტერმინებს ვიყენებ, ამით არანაირ ახლო პოლიტიკურ პარალელებს არ ვავლებ, რადგანაც პოლიტიკაში არაფერი არ არსებობს სუფთა სახით.

ლიბერალური მიდგომა განათლებაში ჩვენთვის ყველაზე კარგადაა ნაცნობი. იგი იხრება თვალსაზრისისკენ, რომელიც აშკარად არ იწვევს კამათს და მხარს უჭერს მოსაზრებას, რომ განათლება არ არის უბრალოდ ფაქტების ათვისება, არამედ გონების, როგორც ინსტრუმენტის ვარჯიშია, რომელსაც ნებისმიერი კლასის ფაქტებთან შეიძლება ჰქონდეს საქმე და გულისხმობს აზროვნებას, დასკვნების გამოტანას და ერთ სფეროში მიღებული ცოდნის გამოყენებას სხვა სფეროებში. აქედან გამომდინარეობს დასკვნა, რომ ერთი რომელიმე საგანი ისეთივე სასარგებლოა განათლებაში, როგორც მეორე; ხოლო სტუდენტმა თავის მოწოდებას უნდა მისდიოს და ის საგნები შეისწავლოს, რომლებიც მას ყველაზე მეტად დააინტერესებს. შესაძლოა, ერთი სტუდენტი გეოლოგიამ გაიტაცოს, მეორე კი – ენების შესწავლას გაჰყვას, ბოლოს კი ორივემ საკუთარი თავი მაინც ვაჭრობის სფეროში იპოვოს: იგულისხმება, რომ თუკი მათ ბოლომდე გამოიყენეს თავიანთი შესაძლებლობების უდიდესი ნაწილი და თუკი თანაბარი უნარები აქვთ, ისინი ორივენი ერთნაირად შეეფერებიან

თავიანთ პროფესიასაც და „ცხოვრებასაც“. ჩემი აზრით, ძალზე ფართოდ შეიძლება განივრცოს თეორია, რომლის თანახმადაც გონება ნებისმიერ საგანში შეიძლება კარგად გაიწვრთნას, ხოლო შესასწავლი ფაქტების კლასის არჩევანს არანაირი მნიშვნელობა არა აქვს. არსებობს საგნების ორი ტიპი, რომლებიც ადრეულ სტადიაზე ცოდნას განაპირობებენ, თუმცა გონებას ნაკლებად ავარჯიშებენ. ერთ-ერთ ასეთ ტიპს მიეკუთვნებიან საგნები, რომლებიც უფრო მეტად თეორიებითა და თეორიათა ისტორიით არიან დაკავებული, ვიდრე ინფორმაციისა და ცოდნის მიწოდებით, რაც თეორიის შესამუშავებლად აუცილებელი: ასეთი ძალზე პოპულარული საგანია *ეკონომიკა*, რომელიც არაერთი რთული და ურთიერთსაწინააღმდეგო თეორიისგან შედგება, საგანი, რომელსაც არანაირად არა აქვს პრეტენზია მეცნიერების სტატუსზე, როგორც წესი, აკრძალულ დაშვებებს ეფუძნება და *ეთიკის* უკანონო შვილს წარმოადგენს, მშობლისა, რომელმაც უარი თქვა მასზე.

ფილოსოფიაც კი, რომელიც გაეყარა *ღვთისმეტყველებას*, ცხოვრების ცოდნასა და დადგენილ ფაქტებს, არის მარტოოდენ ლიტონი, ფუჭი იდეა, რომელიც წამიერად გვიტაცებს, შედეგად კი მოჰყვება იმედგაცრუება და სიცარიელე. საგნის მეორე ტიპი, რომელიც გულისხმობს განურჩეველ სწავლებას, ძალზე წვრილმანი და კონკრეტულია. გაურკვეველია, რა კავშირი აქვს მას ძირითად ცხოვრებისეულ საქმიანობასთან. არის კიდევ მესამე საგანი, რომელიც გონების ვარჯიშისთვისაც არ ვარგა, გარდა იმისა, რომ არცერთ მოცემულ კლასში არ თავსდება. იგი თავისივე თავიდან გამომდინარე არ ვარგა: და ეს საგანია *ინგლისური ლიტერატურა*, უფრო ფართოდ კი მშობლიური ლიტერატურა.

განათლებისადმი ლიბერალური მიდგომის კიდევ ერთი შეცდომა მდგომარეობს იმაში, რომ სტუდენტმა თავად უნდა აირჩიოს საგანი, რომელიც მას ყველაზე მეტად აინტერესებს. ზოგიერთი სტუდენტისთვის ეს მთავარი უფლებაა. ყველაზე ადრეულ, სასკოლო საფეხურზეც კი შეიძლება გამოვყოთ რამდენიმე ინდივიდი, რომელთაც საგანთა ამა თუ იმ ჯგუფისადმი გარკვეული მიდრეკილებები გააჩნიათ. ამ ილბლიანებს ის საშიშროება ემუქრებათ, რომ თუკი მხოლოდ მათ მივანდობთ არჩევანს, ისინი ძალზე ვიწრო სპეციალისტები გახდებიან, რომელთაც წარმოდგენა არ ექნებათ ადამიანური ყოფიერების ზოგად ინტერესებზე. ასე თუ ისე, ჩვენ ყველას თანდაყოლილი სიზარმაცე გვახასიათებს და უფრო ადვილია მხოლოდ ის საგნები შევისწავლოთ, რომლებშიც ძლიერები ვართ და გამოვირჩევით. მაგრამ ადამიანთა უდიდეს უმრავლესობას, მათ, ვინც განათლებას იღებენ, არა აქვთ სპეციალიზაციისკენ აშკარა მიდრეკილება, რადგან არ აქვთ გამოკვეთილი ტალანტი ან გატაცებები. ისინი კი, ვისაც შედარებით ცოცხალი გონება აქვს და ცნობისმოყვარეა, უფრო ზედაპირული ცოდნის მიღებით იქნებიან დაინტერესებულნი. ვერავინ გახდება რეალურად განათლებული, თუ

არ ეცდება იმის შესწავლასაც, რის მიმართაც მას ინტერესი არ ამოდრავებს, რადგან იმ საგნებით *დაინტერესების უნარი*, რომლებისკენაც არ გვაქვს მიდრეკილება, განათლების ნაწილს წარმოადგენს.

დოქტრინა, რომლის თანახმადაც იმ საგანს ვსწავლობთ, რომელიც მოგვწონს (და ბევრი ახალგაზრდისთვის, მათი განვითარების პროცესში, ესაა საგანი, რომელიც მათ კონკრეტულ მომენტში მოსწონთ), განსაკუთრებით დამღუპველია მათთვის, ვისი ინტერესებიც თანამედროვე ენების ან ისტორიის სფეროზე ვრცელდება, და უფრო მეტად მათთვის, ვისაც თავი მომავალ მწერლად წარმოუგენია. რადგან სწორედ ამ ადამიანებისთვის – და ასეთები ბევრნი არიან – სასწავლო პროგრამაში ლათინური და ძველი ბერძნული ენების არარსებობა ყველაზე დიდი უბედურებაა. მხოლოდ ცოტას თუ აქვს ამ მკვდარი ენების დაუფლების ნამდვილი ტალანტი და მათ ალბათ ბედნიერებას ანიჭებს შესაძლებლობა, რომ თავიანთი თავი ნებაყოფლობით მიუძღვნან კლასიკურ ფილოლოგიას – თუ რა თქმა უნდა, ამის საშუალება მიეცათ. მაგრამ ჩვენს შორის უფრო მეტია ისეთი, ვისაც თანამედროვე ან მშობლიური ენების, ან კიდევ – ისტორიის შესწავლის ნიჭი აქვთ, სამაგიეროდ, საკმაოდ მოკრძალებული შესაძლებლობებით გამოირჩევიან ლათინური და ბერძნული ენების შესწავლის საქმეში. ძნელია ახალგაზრდობაში ვინმემ ვაღიაროთ, რომ ლათინური და ბერძნული ენების საფუძვლის გარეშე ზემოჩამოთვლილი საგნების შესწავლისას ჩვენი შესაძლებლობები შეზღუდული იქნება.

ახლა, როცა *ლიბერალიზმი* იცავს უგუნურ იდეას, თითქოს ნებისმიერი საგანი ერთნაირად სასარგებლო იყოს სწავლისთვის, და რომ ლათინური და ბერძნული არაფრით *სჯობს* აუარება სხვა დისციპლინას, *რადიკალიზმი* (ლიბერალიზმის პირმშო) უარყოფს საყოველთაო შემწყნარებლობის ამ პოზიციას და ლათინურს და ბერძნულს კიდევ უფრო ნაკლებმნიშვნელოვან საგნებად აცხადებს. ლიბერალიზმმა ზედაპირული ცნობისმოყვარეობა შვა. ამ რაოდენობის სხვადასხვანაირი ინფორმაცია ადრე არასდროს ყოფილა ასეთი ხელმისაწვდომი ყველასთვის, თანაც იმდენად გამარტივებული, რომ ნებისმიერი შესაძლებლობის მქონე მოსწავლისთვის ადვილი ასათვისებელი იყოს. ამას დ.ჰ. უელსის სახალისო მოკლე კონსპექტების პოპულარობაც მოწმობს; ახალი აღმოჩენების შესახებ წამში იგებენ მთელს მსოფლიოში; და ყველამ იცის, რომ სამყარო ფართოვდება ან პირიქით, ვიწროვდება. ამ გაბნეული, გაფანტული ცნობისმოყვარეობის პირობებში, რომელიც ასეთ სიახლეებს გულისხმობს, ძალიან ბევრი ადამიანი – რომელთა უმრავლესობა ღარიბი და ღირსეულია – ფიქრობს, რომ გონებას სრულყოფენ ან კარგად ატარებენ თავისუფალ დროს. რადიკალიზმი კი ამასობაში აგრძელებს „საჭირბოროტო თემების“ შექმნას და

უარყოფს, რაც საჭირობოროტო არაა. ერთმა თანამედროვე ლიტერატურულმა კრიტიკოსმა, რომელმაც სახელი ლიტერატურის მარქსისტული კრიტიკით მოიხვეჭა, გვითხრა, რომ ჩვენი დროის ნამდვილი გმირები ისეთი ადამიანები არიან, როგორებიც იყვნენ ლენინი, ტროცკი, გორკი და სტალინი; ასევე – აინშტაინი და ჰანტ მორგანი. ამ კრიტიკოსისთვის ცოდნა „პირველ რიგში სამეცნიერო ცოდნაა გარემომცველი სამყაროს და თავად ჩვენ შესახებ“. გამოთქმული მოსაზრებისთვის შეიძლება შესაფერისი ინტერპრეტაცია მიგვეცა; თუმცა ვშიშობ, იგი იმას გულისხმობდა, რასაც – ნებისმიერი გამვლელი. „გარემომცველი სამყაროს შესახებ სამეცნიერო ცოდნაში“ იგი არ მოიაზრებს ცხოვრების გაგებას. თავად ჩვენს შესახებ სამეცნიერო ცოდნაში იგი არ გულისხმობს თვითშემეცნებას. მოკლედ რომ ვთქვათ, თუკი ლიბერალიზმმა არ იცოდა, კონკრეტულად რა უნდოდა მას განათლებისგან, რადიკალიზმმა ეს იცის; რადიკალიზმს არასწორი რამ უნდა.

თუმცა რადიკალიზმი უნდა დავაფასოთ, რადგან მას რაღაც მაინც სურს. უნდა დავაფასოთ შერჩევისა და ზედმეტის უგულებელყოფის სურვილის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ იგი არასწორად ირჩევს და უგულებელყოფს. თუკი თქვენ საზოგადოებისთვის გარკვეული იდეალი გაგაჩნიათ, მხოლოდ მაშინ გაქვთ იმის კულტივირების უფლება, რაც ამ საზოგადოების განვითარებისა და შენარჩუნებისთვის სასარგებლოა და შეგიძლიათ განაგდოთ ყველაფერი უსარგებლო და ზედმეტი. ჩვენ კი დიდი ხნის მანძილზე იდეალის გარეშე ვიყავით. დღეს უკვე ბანალურია იმაზე საუბარი, რომ კომუნიზმი რუსეთში რელიგიად იქცა. თუ ასეა, ქვეყნის მმართველებმა ამ რელიგიის დოგმატები უნდა ასწავლონ ახალგაზრდებს. მე კი ახლა ვცდილობ *ფუნდამენტური* საფუძველი მოვნიშნო ლათინური და ბერძნული ენების შესწავლისთვის. ჩემი მიზანი არაა საუკეთესო არგუმენტები წარმოგიდგინოთ იმის ნათელსაყოფად, თუ რატომ უნდა შევისწავლოთ ეს ენები. ამას იმედია თავადაც მიხვდებით. საბოლოო ჯამში არსებობს მხოლოდ ორი ჯანსაღი ჰიპოთეზა ცხოვრების შესახებ: კათოლიკური და მატერიალისტური. კლასიკური ენების შესწავლის დაცვა, ისევე, როგორც აქტიურ ცხოვრებასთან შედარებით ჭვრეტითი ცხოვრების უპირატესობის დაცვა, პირველ ჰიპოთეზასთან ურთიერთობას უნდა ეფუძნებოდეს. სენტიმენტალურ ტორიზმთან[2], საპროფესორობებთან და თემთა პალატაში ლათინურ ციტატებთან კლასიკური ენების დაკავშირება სუსტი გამართლება იქნება მათთვის. თუმცა არც ისე სუსტი, როგორც ჰუმანიზმის ფილოსოფიის პოზიციებიდან ამ ენების დაცვა. ყველაფერი ეს არიერგარდის დაგვიანებული, შენელებული ბრძოლებია, რომლებიც ლიბერალიზმის პროგრესის შეკავებას ცდილობენ მისი საბრძოლო მარშის დასრულებისას, ბოლო ეტაპზე: და ამ ბრძოლებს აწარმოებენ ძალები, რომლებიც უკვე სანახევროდ ლიბერალიზმებულნი არიან. დროა კლასიკური ენების დაცვა

გამოვაცალკევოთ იმ საგნებისგან, რომლებსაც, რაც არ უნდა ბრწყინვალენი იყვნენ გარკვეულ მდგომარეობასა და ვითარებაში, მხოლოდ პირობითი მნიშვნელობა გააჩნიათ – ტრადიციული საჯარო სკოლების სისტემა, ტრადიციული საუნივერსიტეტო სისტემა, რომლებსაც სოციალური სისტემის დაცემისკენ მივყავართ – და პირიქით, მტკიცედ დავუკავშიროთ დაცვის საქმე რაღაც მტკიცეს – ისტორიულ ქრისტიანულ სარწმუნოებას.

მე ვაღიარებ იმ უზარმაზარ ფასეულობას, რომელიც უარყოფისა და წინააღმდეგობის ძალას გააჩნია. რაც უფრო დიდხანს შეინარჩუნებენ ჩვენი ქვეყნის სკოლები და უძველესი უნივერსიტეტები (ამერიკაში მათ უკვე უარი თქვეს ბრძოლაზე) კლასიკური განათლების გარკვეულ სტანდარტს, მით უკეთესი იქნება მათთვის, ვინც მომავალს რეფორმების აქტიური სურვილითა და ცვლილებების გონივრული მიღებით უყურებს. ჩვენი საგანმანათლებლო ინტიტუციებისგან მომავლისთვის რაღაც უფრო პოზიტიური წვლილის დანახვა ამაო იქნებოდა. მხოლოდ კათოლიკეებმა და კომუნისტებმა იციან კარგად, რომ *მთელი* განათლება, საბოლოო ჯამში, რელიგიური უნდა იყოს. ამით იმის თქმა კი არ მინდა, რომ განათლება მხოლოდ სასულიერო პირებისთვის ან საბჭოთა ბიუროკრატიის მაღალჩინოსნებისთვის უნდა არსებობდეს, არამედ ვგულისხმობ, რომ განათლების იერარქია რელიგიური იერარქია უნდა იყოს. უნივერსიტეტები ზედმეტად სეკულარიზებული არიან, მათ დიდი ხნის წინ დაკარგეს გარკვეული ზოგადი ფუნდამენტური წარმოდგენა იმის შესახებ, თუ რისთვის არსებობს განათლება. თანაც ისინი ძალიან გაიზარდნენ. საფიქრებელია, რომ ისინი ან საბოლოოდ ფეხს აუწყობენ გარემოს, ან საინტერესო არქიტექტურულ გადმონაშთებად – დაცულ ძეგლებად – იქცევიან. ყოველ შემთხვევაში, მათგან ლიდერობას არ უნდა მოველოდეთ.

რა თქმა უნდა, სრულიად შესაძლებელია, რომ მომავალმა არც ქრისტიანული ცივილიზაცია მოგვიტანოს და არც მატერიალისტური. შესაძლოა მომავალმა ქაოსისა და გაქვავების, უძრაობის გარდა არც არაფერი მოგვიტანოს. თუ ასე მოხდა, მე აღარ მაინტერესებს მომავალი; მე მხოლოდ ორი ალტერნატივა მაინტერესებს, რომლებიც, ჩემი აზრით, ყურადღების ღირსია. ამ შემთხვევაში მივმართავ მხოლოდ იმ მკითხველს, ვინც მზადაა ქრისტიანული ცივილიზაციის მხარეს დადგეს, თუკი მას არჩევანის წინაშე დააყენებენ; და მხოლოდ ასეთ მკითხველებს – რომლებსაც სურთ ქრისტიანულ ცივილიზაციას ცოცხალს და განვითარებადს ხედავდნენ – მინდა ვუთხრა, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია ლათინურისა და ბერძნულის შესწავლა. თუკი ქრისტიანობა არ იცოცხლებს, ვერ გადარჩება, ჩემთვის სულერთი იქნება, თუნდაც ეტრუსკულ ენაზე დაწერილ ტექსტებზე უფრო გაუგებარი გახდეს ბერძნული და ლათინური ტექსტები. ხოლო ერთადერთ იმედად

ლათინურისა და ბერძნულის შესწავლის საქმეში, რათა ამ ენებს საჭირო ადგილას დაეუფლონ და ჭეშმარიტი მიზნებისთვის გამოიყენონ, სამონასტრო ორდენების აღორძინება და გავრცელება მიმაჩნია. არსებობს კიდევ სხვა, უფრო მნიშვნელოვანი მიზეზებიც, რომელთა გამოც შეიძლება სამონასტრო ცხოვრების (მთელი თავისი მრავალფეროვნებით) აღორძინება ვისურვოთ, თუმცა ქრისტიანული განათლების შენარჩუნებასა და გადარჩენას ამ მიზეზებში უკანასკნელი ადგილი ნამდვილად არ უკავია. პირველი საგანმანათლებლო ამოცანა მათთვის, ვისაც ეს ეხება, უნდა იყოს სამონასტრო განათლების *შენარჩუნება*, რომელიც მის კედლებს მიღმა არსებული ბარბაროსობის წარღვნით არ იქნება შელახული; მეორე ამოცანა – საერო პირებისთვის განათლების უზრუნველყოფაა, რომელიც რაღაც უფრო მეტი უნდა იყოს, ვიდრე უბრალოდ განათლება სამოქალაქო სამსახურში ადგილის მოსაპოვებლად, ან ტექნიკური უნარების დასაუფლებლად და სოციალური თუ საჯარო წარმატების მისაღწევად. ის არ იქნება არც იაფფასიანი, ჭყეტელა „განათლება მოცალეობისთვის“ (Education for Leisure). რაც უფრო სეკულარული ხდება მსოფლიო, ნამდვილი ქრისტიანებისთვის მით უფრო აუცილებელი ხდება ქრისტიანული განათლება, რომელიც უნდა იყოს განათლება ამ სამყაროსთვისაც და მლოცველისთვისაც ამ სამყაროში.

[1] ტექსტი (Modern Education and the Classics) პირველად გამოქვეყნდა კრებულში T.S. Eliot, *Essays Ancient and Modern*. London. Faber & Faber, 1936. თარგმნილია 1963 წლის კრებულიდან T.S. Eliot, *Selected Essays*. London. Faber & Faber.

[2] კონსერვატიზმთან.

© არილი